

more biti tvorni poseg v svet, da potemtakem ni nič kaj drugega kot simptom neesencialno antropološke strukture človekove volje, pravzaprav njenih nasledkov. In morebiti je prav to vnovično spoznanje napeljalo v noveli Podobniki na igro, ki rahlega prerošstva, določanja prihodnosti ne more prevesti tako daleč, da bi skrhalo naključja in potrdilo smiselnost tega, v resnici jalo leva početja. V noveli Pizza je najti celo krčevito zatekanje k rečem, k animalično osladnemu goltanju italijanske jedi. To bi naj pomenilo nov poskus »zamenjave«, a tudi tokrat končni izid obarva sleherni početje začasno, spodseka resnobo in potisne v ospredje igro. Vsak poskus je prešibak, vsak je le vnovična potrditev prevešanja v nemoč, ugotavljanja preneznatnega poguma za odločnejša trenja, za prelome z iracionalnim in povsem stvarnim, ki oklepa sleherni odločitev. Posegi v dogajanja, v »menjave« so le aktivni nesmisel, so samo jalovi napor v lepljivem tkivu nesmisla, morda celo neke vrste tragikomika. Zaresnost se stopnjuje, skladno z njo pa se tudi osrednji lik pogreza v resnično ujetost, v nenehno navidezno *menjavanje zgodb*. Edino to še ostane znotraj eksistenčnega risa, zakaj iz njega tako ali tako ni mogoče stopiti (Odhod). Menjavanje je izraz, iztočnica neskladja, je po drugi strani dejstvo in zmnožek nemoči, ki jo vsak poraz le še zaostri, nazorneje začrtuje. Če že ta proces ni dokončen, kajti poskusi še ostanejo, je mogoč vsaj toliko, kolikor je obsežen po Krambergerjevi ugotovitvi, ki jo je zabeležil na ovitku zbirke, da je namreč v strukturi Dolenčevega »sveta (...) razpoka, ki bi jo morda smeli imenovati spogledovanje z resnobo (...)«. Kakorkoli že, eno je zanesljivo: oditi ni mogoče, kajti: »Odhod je odšel. Ostajam.« (str. 136). Da, ostaja navzlic dvomljivi zaresnosti, kljub prevladujoči mogočnosti igre. Razvrednotenje posegov v dogajanje ga je uskla-

dilo s svetom, ki ga prisposodno ubeseduje »menjalnica«, in sicer navzlic molku, ki se razkriva v bistvu obravnavanega sveta; ohranja ga na pol poti, kjer zasuki vendarle niso tako boleči, ampak so že kar organski del ustoličenega »spogledovanja z resnobo«.

»Tok zavesti«, ki je pripovedna metoda večine teh novel, poleg očitnih sledov sodobnega časa napeljuje na sprotno degradacijo, ki spodmika upravičenost take proze in njeno tvornost bolj ali manj plitvi. Vrviki grotesknih in racionalno neoprijemljivih fabulativnih prvin se z izrazno neenotnostjo, a vendarle dokajšnjo izvirnostjo, gibljejo bolj na površju, so bolj v območju beleženja, ki pa se mu redkokdaj posreči organičnost zajeti scela. V noveli Blowdown je, denimo, nekaj poenostavitve, ki jih je celo v sodobni humoreski težka uporabiti. Ponekod se prepušča linearnemu toku izraznega in celo izpovednega praznenja, odtekanja mimo besedne tvornosti, postaja izpovedno vzporeden, nepovezan. In takih sporednic ni malo.

Sklenemo lahko takole: nekaj teh novel je že bilo objavljenih, a so v zbirki vendarle dobile izrazitejšje pomene. Vendar, to je že bolj iskanje razlogov za knjižno izdajo teh zgodb, ne pa toliko spraševanje o literarni prepričljivosti, kakor jo razkriva esencialno razreševanje človekove lege.

E. K.

PROZNI VZPON JARE RIBNIKAR

Če literarna beseda z resnično močjo svoje predstavnosti zasnuje podobo človeškega življenja, vsebuje taka pripoved ali izpoved o človekovem obstoju nemalo živih spoznanj, obenem pa ima lahko različno začrtane poteze v sodobnosti porojene resničnosti. Časovno in prostorsko oddaljeno dogajanje nič ne ovira, da ne bi iz literarne stvaritve izžareval sodoben človek. Domala sleherni snov, ki sega v preteklost, daje možnost, da se v rokah pravega obli-

kovalca spremeni v perečo in žgočo pripoved o današnjih ljudeh in življenju, pripoved o nas samih in naši življenjski usodi. To se mi je zdelo potrebno zapisati zato, ker se ob najnovejšem delu Jare Ribnikar *Jan Nepomuk* (1969)* ponovno potrjuje misel, da bi bila velika zmota pisateljevo navzočnost v času in prostoru meriti zgolj po snovi, ne pa po moči in sodobnosti doživljanja, upodabljanja, pogledov in spoznanj. Sodobnik lahko vidi svoj obraz v ogledalu, ki mu okvir ni izdelala neposredna sedanjost, marveč bližnja ali daljnja preteklost. S tem seveda nočem reči, naj literarni ustvarjalci ne bi upodabljali sedanjega življenja, sicer pa se tudi dogajanje v romanu naše avtorice steka v današnji čas. Jara Ribnikar odkriva plasti preteklosti, da bi razkrila tudi resnice sedanjosti.

Zdi se mi, da je pisateljica šele pripoved o celostni človekovi usodi dala možnost, da je lahko vgradila v literarno stvaritev svoje življenjsko spoznanje in dokaj popolno izrazila svojo ustvarjalno moč. V večini svojih dosedanjih del so jo usode ljudi zanimale bolj v izsekah, le v nekaterih pojavnih posebnostih, v romanu *Jan Nepomuk* pa je upodobila (relativno) celotnost nekega življenja in s tem tudi svoje vizije sveta. Prozna dela Jare Ribnikar *Nedovršeni krug* (1954), *Zašto vam je unakaženo lice* (1956), *Largo* (1957), *Pobeda i poraz* (1960), *Bakaruša* (1961), in *končno Ja, ti, mi* (1967)** so prikazovala npr. psihična stanja, krizne situacije ob človekovem srečanju z okolico in časom, prelomne trenutke, ki silijo v obup, usodne zaplete v ljudeh, ki po vojni ne morejo normalno (!) zaživeti.

* Jara Ribnikar: *Jan Nepomuk*. Roman. (Prevedla Katja Špur) Maribor, Obzorja, 1970, 298 str.

** V slovenščino prevedena dela: Vrnil se bom, 1960 — to je prevod romana *Zašto vam je unakaženo lice*; Zmaga in poraz, 1961 in *Bakaruška*, 1964.

ker so zapleteni — psihično in moralno — v stoterne zanke doživetij v vojni, travme, ki jih povzročajo neuresničena ljubezenska čustva, razpetost med vzroki in posledicami krivde (zločina) itd. Ta dela so prežeta s svojevrstno napetostjo, nervozo, čustveno razrvanostjo in z negotovostjo, preobremenjenostjo s krivdo ipd.; posledice tega je mogoče opaziti tudi v izrazu, ki je mrzlično hlastav, mestoma zapleten, baročno nabrekeln in sunkovito eruptiven. Za večino prejšnjih del je opazna večja ali manjša fragmentarnost v spoznanjih, za roman *Jan Nepomuk* (ob tem seveda ni mogoče mimo ugotovitve, da je zelo očitna pisateljčina ustvarjalna rast) pa je značilna celotnost v upodabljanju življenja in večja gotovost v izpovedovanju spoznanj ter v oblikovanju predstave o človeku in svetu.

V neke vrste uvodnem pojasnilu je pisateljica zapisala, da jo je očetovo »zanimivo življenjsko popotovanje nagnilo«, da je napisala to knjigo, ob tem pa je hkrati zavrnila vsakršno avtobiografsko podobnost. Vprašanje je, kaj je hotela s tem reči: ali poudariti večjo objektivnost obravnavane snovi (ki ima glede na dogajanje in omenjene osebnosti iz evropskega sveta tudi zgodovinsko značilnost), ali prav posebej opozoriti na fantazijsko zgradbo svojega dela, ki pa vsebuje povsem verjetne značilnosti določenega življenja, ali kaj drugega. Dogajanje je postavljeno v drugo okolje (Češka, Rusija) in med druge ljudi, kot v prejšnjih pisateljskih delih (ki so tudi snovno izrazito zasidrani v našem času in okolju), vendar bi težko rekli, da je zato manj polnokrvno in ni v več razsežnostih prikazano življenje oziroma ne bi mogli v upodobitvah posameznih junakov zaslutiti splošno človeškega utripa in utripa sodobnega človeka.

Središčna oseba pianist (Čeh) Jan Nepomuk je svoje življenje izpolnil z nenehnim popotovanjem po svetu in

dogajanje okoli njega se ga je (zave- rovanega v glasbo in njeno čarobnost) dotikalo v glavnem takó, da je spre- minjalo samo smeri življenjskega po- potovanja, kaj malo pa je poseglo v njegovo človeško bistvo (odhod od doma, študij, poroka, službovanje na Finskem, v Rusiji, prva svetovna vojna, oktohrska revolucija, vrnitev domov, potovanje vrsto let z violinistom Do- minikom Urbanom, zadnja postaja — Beograd). Do dna pa ga je pretresla bratova smrt, saj je bil nanj izredno navezan in v svoji šibki volji in nesa- mostojnosti od njega močno odvisen. »Odkar se spominjam, sem živel kakor del Mihala, na pol človek brez njega, več kakor človek — z njim. Moje življenje, to sva bila midva: Mihal in jaz.« (Romanu je v škodo, ker je prav ta Janova odvisnost premalo uteme- ljena in prepričljiva, poleg tega pa je tudi lik Mihala prav gotovo najšibkejši upodobljen.) Očitno izraženo simbo- lično — sicer pa povsem skladno z njegovim doživljanjem — so Jana Ne- pomuka vse življenje preganjali požari (!), ki so v njem zbujali izredno nape- tost in ga priganjali na pot. Izbruhi po- žarov so bili v junakovem življenju napovedovalci svojevrstnih prelomnic: dajali so pobudo za novo popotovanje in usmeritev. »Hiša je gorela. Zmeraj gori okoli mene. Preganjajo me po- žari... Razumel sem: Beži, vse to je zaman... glavno je: od tod, od tod, prezgodaj si obstal... In zmeraj grem jaz naprej, odpravim se kot potepuh z vrečo na hrbtu, za menoj pa gori.«

V ljubezni je iskal harmonijo teles- nosti in duhovnosti (delno jo je našel v čustvu do Ženje), sicer pa je zbujal videz, da ni zmožen doživeti ljubezni, ki bi ga prevzela do dna. Neprestano beganje in intenzivno doživljanje glasbe mu je porajalo občutek, da »živi tisoče življenj« in je zgodba njegovega živ- ljenja pripoved o »neizmernem boga- stvu življenja v množini«. To bogastvo pa se je drobilo ob čereh življenjske

usode in krutih resnic: ženina smrt ga je še posebej opozorila na nikoli izgo- vorjene besede in na večjo samoto po njeni smrti, čeprav je bil tudi poleg nje sam; samomor vnuka in nesreča hčerke Ane sta mu zgovorno očitala, da se jima ni dovolj približal, da je pozabil nanju. In končno: »Prizadevam si, da bi zdaj predramil v sebi tisti val tolažbe: živeti od spominov, tisto ob- čutje bogastva in nekega skrivnostnega veselja, celo neke določene prepotent- nosti, moj bog, saj drugi gotovo niso pustili za seboj toliko kakor jaz, mar- sikdo vse svoje življenje ni doživel toliko, kolikor sem doživel jaz v eni uri. Vsaka tista gmota življenja stoji za mojim hrbtom kakor velikanski kup jalovine, kot jo lahko vidite ob starih rudarskih naseljih, črn hrib, ki jemlje pogum in skozi katerega bi se moral prebiti, vse ude mi spreletava krč, ni- mam ne elastičnosti ne moči...« Ob koncu romana pa je kljub vsemu temu malce začudeno izrazil svojo življenjsko usmeritev: »Mislim sem... da je naj- bolj važno to, če dobro igram in če učim tudi druge dobro igrati.«

Odisejada Jana Nepomuka je ostala nedokončana zgodba o človekovem iskanju življenjskega smisla in vsa pre- pletena z neprestanim hotenjem in hkrati begom. Mnoge možnosti, ki so bile pred glavnim junakom, so ostale neizrabljene, nekatere uresničene, spet druge pa sploh neznane. Prav takó so ostali vzroki za prenekatero življenjsko zmoto in tragičen dogodek Janu Ne- pomuku uganka do konca, mnogi pa so se mu seveda razkrili v vsej svoji trpki resničnosti.

Jara Ribnikar je znala že v prejšnjih svojih delih zelo spretno npr. preplesti psihološko in lirsko, v romanu *Jan Nepomuk* pa je ta lastnost dobila še bolj dognano obliko. Poleg tega je v *Janu Nepomuku* opazen tudi izreden posluh za kompozicijo in dinamiko pripovedi. Pripovedovanje je uokvir- jeno v dogajanje v sedanosti (ta po-

jem je treba razumeti nekoliko širše), medtem ko je drugo zgrajeno na retrospektivnem prikazovanju Nepomukove življenjske poti. Pripoved v prvi osebi je dala romanu bolj intimen ton in videz večje neposrednosti in izpovednosti, pogled na preteklost pa je izražen v tretji osebi, da bi bila takó ustvarjena možnost za neprizadeto in objektivno razsodbo o dogajanju in junakovem ravnanju in za primerno uporabo drugega zornega kota.

V prvem poglavju je pisateljica predstavila nekatere poglavitne junakove značilnosti in z nizanem asociacij (ki so del junakove duševnosti in obenem sestavina posameznih usod) opozorila na posamezna bistvena razmerja med osrednjo osebnostjo in drugimi liki. Takó Janova pripoved — pogled nazaj — poteka v znamenju iztočnic, ki jih je dalo prvo poglavje. V tem poglavju je tudi prikazana sedanjost (s tem hočem reči, da je dogajanje postavljeno bliže našemu času), zadnja štiri (vseh skupaj je dvajset) pa ponažarjajo nadaljevanje dogajanja in obenem razpletajo življenjske usode junakov (zlasti Jana in hčerke Ane) do konca. Vsa preostala poglavja so posvečena pogledu nazaj. Pripovedovanje o preteklosti ima posebej omembe vredni dve značilnosti: prvič, ne gre za časovno nepretrgano pripovedovanje, marveč iz diskontinuitete dogajanja nastaja podoba celote, in drugič, pripovedovanje je neke vrste požlahtnjena deskripcija (včasih malo utrujajoča) dogajanja z izpovednimi prvimi, drobnimi psihološkimi osvetlitvami in z manj pomembno vlogo dialogov (pomembnejši je tisti med Janom in Ženjo v 15. poglavju). Takó je tudi po tej plati ustvarjen bolj izrazit vtis večje časovne in prostorske oddaljenosti in razsežnosti. Nekoliko drugače pa je z drugimi deli (prvo in zadnja štiri poglavja) romana. Pri teh je z zvečano dinamiko pripovedovanja, z vsebinsko in kompozicijsko

funkcionalnimi dialogi in ne nazadnje s čustveno močnejše obarvanim izrazom ustvarjena nekoliko drugačna proza, vendar pa z drugimi poglavji romana sestavlja skladno celoto. Posebno pozornost zasluži poglavje, ki mu je avtorica dala naslov *Zgodbe o Ani*. Gre za novelistično zasnovane zgodbe (pisateljica je npr. uporabila tudi zgodbo o deklici z igračkami iz zbirke *Largo »Prvo jutro u velikom gradu«*), ki ob posrečeni kombinaciji različnih vrst pripovedovanja (npr. neposredne izpovedi, posnete iz Aninih zapiskov, in pripovedi o njej) zelo slikovito in živo predstavijo Janovo hčerko Ano.

Svojevrsten pečat delu daje poglavje o Janovi ženi Lariki, v njem pripoveduje, kako je doživljala Jana. Pri tem je zlasti pomembno, da je s tem naš središčni junak osvetljen še z drugega zornega kota in je izrečena sodba še iz drugih ust. Takó so dobile Janove značilnosti dodatno osvetlitev, ki je, povsem razumljivo, njegovo pripovedovanje ni moglo predstaviti; s tem so po tem svetle in senčne strani glavne osebnosti mnogo bolj niansirane.

Že ta kratka razčlenitev posameznih sestavin romana je pokazala mnoge zanimive lastnosti dela, podrobnejša analiza pa bi nedvomno dala dovolj dokaznega gradiva za trdnjšo sodbo o odlikah tega najnovejšega dela srbske pisateljice Jare Ribnikar. Roman *Jan Nepomuk* je poln bogate pripovedi, ki je prepletena s psihološko prodornostjo in svojevrstno poetično subtilnostjo. Ni težko opaziti tudi izredne skladnosti med kompozicijsko strukturo in vsebinsko zasnovano in ob tem s stilno prilagojenostjo. J. Ribnikar je s tem delom zelo nazorno pokazala, kako se da lepo zlit literarno izročilo, ki ji je podlaga realistično pisanje, s sodobnejšimi proznimi prijemi. Hkrati pa se je izognila tako pretiranemu intelektualizmu kot vprašljivemu »ponemanju« in »prepisovanju« življenja.

Gregor Kocijan